

Hashtag, tweet, *fake news*. Współczesna [dez]informacja

Łukasz Migniewicz

Słowa kluczowe

fake news, hashtag, dezinformacja, manipulacja historią, fałszowanie historii, propaganda, zagrożenie dla bezpieczeństwa, cyberatak, bezpieczeństwo narodowe

Wprowadzenie dla nauczyciela

Scenariusz jest przeznaczony do realizacji dla uczniów powyżej 14 roku życia. Poruszona w nim tematyka umożliwi wykorzystanie go na zajęciach interdyscyplinarnych z zakresu historii, języka ojczystego, nauk społecznych, edukacji medialnej oraz zajęć z wychowawcą.

Materiał został podzielony na trzy części: właściwy scenariusz, zestaw materiałów źródłowych oraz kartę pracy zawierającą zadania do pracy na lekcji, w grupie lub samodzielnie. Poszczególne elementy scenariusza można modyfikować w celu dostosowania ich do odbiorców.

Instrukcja

W skład scenariusza wchodzi osiem materiałów źródłowych oraz karta pracy z ćwiczeniami, dotyczącymi części źródeł. Przeznaczone są one szczególnie do pracy w grupach metodami aktywizującymi. Uczeń może jednak wykonać zadania samodzielnie. Zaproponowany układ zajęć może podlegać modyfikacjom, podobnie jak wykorzystanie źródeł i ćwiczeń. W trakcie lekcji przydatny będzie dostęp do Internetu oraz umożliwienie uczniom korzystania z urządzeń telekomunikacyjnych z dostępem do sieci (smartfon, tablet itp.). Jest to konieczne ze względu na zastosowane metody edukacyjne.

Cele operacyjne

Uczeń:

- potrafi zdefiniować pojęcie dezinformacji i manipulacji oraz wskazać współczesne metody tworzenia fałszywych informacji,
- na podstawie wiedzy z zajęć i swoich doświadczeń tworzy własne definicje *fake newsa*, *fake photo*,
- potrafi rozpoznać metody manipulacji faktami historycznymi, czyli weryfikować informacje znajdujące się w sieci,
- analizuje teksty źródłowe i zdjęcia, wskazując związki przyczynowo-skutkowe.

Metody nauczania

- rozmowa nauczająca,
- praca w grupach,
- burza mózgów,
- analiza materiałów źródłowych,
- metoda Phillips 66¹,
- metaplan²,
- drzewko decyzyjne,
- schemat skojarzeń,
- praca samodzielna z zestawem ćwiczeń.

Środki dydaktyczne

- tablica/flipcharty, pisak/kreda,
- duże arkusze papieru/brystole,

---

¹ Rodzaj burzy mózgów polegający na stworzeniu 6 zespołów pracujących przez 6 minut. Każdy zespół pracuje oddzielnie nad wybranym zagadnieniem starając się wygenerować jak najwięcej pomysłów. Opracowane listy uzupełnia się w trakcie wspólnej debaty, następnie zespoły znowu rozchodzą się na sesje grupowe. Procedura może być powtarzana wielokrotnie aż do momentu opracowania zadowalającej listy pomysłów.

² Jedna z metod aktywizujących wykorzystywana podczas zajęć polegająca na tworzeniu przez uczestników plakatu podczas dyskusji/debaty. Jest on graficznym skrótem debaty. Opis metody: <https://www.szkolazklasa.org.pl/wp-content/uploads/2016/11/Metaplan.pdf> [dostęp: 14.12.2020].

- Poproś uczniów o przeczytanie eseju pt. *Współczesna dezinformacja – zjawisko uwarunkowane technologicznie lub Deepfake*. Warto także zaproponować przeczytanie książki Toma Phillipsa *Prawda. Krótka historia wciskania kitu*³.
- komputer z dostępem do Internetu i rzutnik/tablica multimedialna, • urządzenia z dostępem do sieci dla uczniów.

---

³ Tom Phillips, *Prawda. Krótka historia wciskania kitu* (Warszawa: Albatros, 2020).

Scenariusz lekcji

Wprowadzenie

1. Zapytaj uczniów, czym jest według nich *fake news*. Nie wyjaśniaj, zdaj się na ich propozycje. Rozdaj im kartki samoprzylepne, na których zapiszą swoje skojarzenia z pojęciem, następnie naklej je na tablicy¹. W trakcie wspólnego omawiania odpowiedzi wskażcie te informacje, które powtarzają się najczęściej. Zawężacie w ten sposób listę argumentów.
2. Zaproponuj uczniom podanie przykładów *fake newsów*, które znają lub w które uwierzyli. W trakcie zajęć mogą je wyszukać i pokazać. Przygotuj także kilka własnych przykładów. Przydadzą się w przypadku mniej aktywnego zespołu. Wybierz kilka propozycji, które uznacie wspólnie za warte omówienia, a następnie zweryfikujcie *fake newsa*, szukając prawdziwych informacji. Warto posłużyć się stronami, które demaskują fałszywe informacje². Zwróć także uwagę na to, że weryfikacja powinna przebiegać wielotorowo i każdą informację należy sprawdzać wielokrotnie, kładąc szczególny nacisk na źródło pochodzenia wiadomości (czy wiele portali informacyjnych nie powieliła tej samej informacji, przeredagowując ją). Wróć do skojarzeń uczniów na temat *fake newsów* i zaproponuj raz jeszcze ćwiczenie z kartkami samoprzylepnymi. Jeśli chcą coś zmienić w swojej definicji, to mają teraz okazję. W ten sposób stworzycie razem spójną definicję pojęcia. Możesz rozwinąć to zagadnienie, proponując uczniom minikonkurs na alternatywną nazwę *fake newsa* w języku polskim i pochodzący od niego termin *fake photo*.
3. Rozdaj uczniom karty pracy. Wspólnie przeanalizujcie źródło A (wykresy). Następnie uczniowie samodzielnie wykonują ćwiczenie 1 i 2. Po zakończonym ćwiczeniu porównajcie odpowiedzi z ćwiczenia 2.

---

¹ W pracy online skorzystaj z narzędzia [Jamboard](#) lub [miro.com](#).

² Warto skorzystać np. ze stron: [Demagog.pl](#), [Fake Hunter PAP](#), [AFP Sprawdzam](#), [Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce](#).

Rozwinięcie

1. Obecnie stosowane metody dezinformacji bazują na dawnych rozwiązaniach, które dzięki współczesnej technologii mają charakter powszechny i na niespotykaną dotąd skalę wpływają na życie ludzkie. Ćwiczenie z początku lekcji wykazało, że wiele osób nie jest świadomych, iż informacja, którą otrzymały za pośrednictwem mediów (w tym lub przede wszystkim społecznościowych), może być zmanipulowana. Rodzajów współczesnej dezinformacji jest dużo. Podziel uczniów na grupy (4–6-osobowe) i poproś, żeby przeczytali źródło B oraz wrócili do nazw rodzajów manipulacji, przytoczonych w wykresie (źródło A). We wstępie uczniowie tworzyli definicję *fake newsa*. Teraz, w grupach, ponownie powrócą do opracowywania definicji, tym razem skupiając się na specyficznych rodzajach dezinformacji (ćwiczenie 3).
2. Po zakończeniu pracy poproś liderów grup o zapisanie słów kluczowych stworzonych formuł uzupełnionych o przykłady. Na ich podstawie poleć klasie wykonanie drzewka decyzyjnego, stawiając jako problem hasło *fake news*.³ Omów rezultat pracy uczniów, wskazując na możliwości swobodnego manipulowania informacją, dotyczącą nie tylko świata rozrywki, lecz także historii i obronności danego kraju.
3. Przejdźcie do źródła G. Na podstawie krótkiego tweeta przedyskutujcie, co mogło się stać. Kim jest osoba, której informacja dotyczy i dlaczego zbyt długa reakcja na problem ukazany w wiadomości może być szkodliwa? Przytocz przykłady fałszywych tweedów dotyczących historii współczesnej.⁴
4. Zastanówcie się, w jaki sposób *fake news* jest współcześnie uwiarygodniany. Podziel uczniów ponownie na grupy i poinformuj ich, że praca zespołów odbywać się będzie w ramach techniki Philips 66, czyli szybkiej i intensywnej pracy nad zadaniem problemem. W pierwszej fazie ćwiczenia zadaniem grup będzie kilkunastominutowa praca z materiałem źródłowym (C,D,E) oraz informacjami wyszukanyymi w sieci. W fazie drugiej zespoły spotkają się, aby omówić rezultaty

---

³ Wzór drzewka decyzyjnego znajdziesz w zestawie tekstów źródłowych.

⁴ Za przykład mogą posłużyć tweety ambasady rosyjskiej lub białoruskiej. Warto przeczytać esej pt. [Twitterowa propaganda Rosji](#).

swoich rozważań oraz wymienić się pomysłami, które zapiszesz na tablicy/flipcharcie. W ten sposób członkowie grup poznają swoje stanowiska. W fazie trzeciej każdy zespół ponownie pracuje samodzielnie i weryfikuje swoje pomysły lub utwierdza się przy nich. Liczbę faz można ustalać dowolnie. Proponuję minimum trzy. Po ostatniej uczniowie wspólnie podczas dyskusji opartej na zasadach demokracji bezpośredniej pozostawiają do każdego z pytań po dwa pomysły, które ich zdaniem najlepiej ilustrują polecenie. Po zapoznaniu uczniów z zasadami poproś ich o zapoznanie się z ćwiczeniami 4 i 5 oraz podaj temat dyskusji. W jaki sposób może działać *fake news* związany z pandemią czy polityką?

5. Po zakończonej pracy uczniowie prezentują jej rezultaty w formie mapy skojarzeń (ćwiczenie 5), której główne hasło brzmi: Co może „zrobić” *fake news*?

Podsumowanie

Na zakończenie przedstaw uczniom historię newsa o żołnierzu i ośle (źródło H), wskazując, że ten z pozoru mało znaczący *fake news* obiega sieć od wielu lat, obecny jest na dziesiątkach portali i bywa przytaczany nie tylko na stronach rozrywkowych.

Praca domowa

Wypisz listę pojęć (do 10)⁵ związanych z historią XX wieku. Zadaniem uczniów będzie stworzenie do nich opisów w formie znanej w Wikipedii, jednak w taki sposób, żeby ukryć wśród prawdziwych informacji *fake newsy*. Na kolejnych zajęciach sprawdź zadanie w niekonwencjonalny sposób. Każdy uczeń przedstawi swój news, a reszta klasy, na podstawie wiedzy własnej i dostępu do Internetu, będzie miała chwilę na jego weryfikację.

---

⁵ Poniżej proponuję dziesięć zagadnień: misja Apollo 11; zatonięcie Titanica; pierwszy lot samolotem; nagrody Nobla dla Marii Curie-Skłodowskiej; epidemia grypy „hiszpanki”; festiwal Woodstock 1969; igrzyska olimpijskie w Moskwie w 1980 r.; zburzenie muru berlińskiego; ślub księcia Karola i Diany Spencer; kryzys kubański.

Odpowiedzi

Scenariusz wraz z kartą pracy skonstruowany jest z myślą o dużej samodzielności uczniów w tworzeniu narracji. Nauczyciel odgrywa rolę kontrolną i moderującą. Z tego powodu poniżej znajdują się tylko odpowiedzi do ćwiczeń, które wymagają prostej analizy treści (ćwiczenie 1, 2, 4, 7). Reszta pozostaje w gestii ucznia i Twojej, droga koleżanko/drogi kolego.

Ćwiczenie 1

Osób ufających informacjom w Internecie jest więcej niż sceptyków.	P
Osoby zdecydowanie nieufające treściom zawartym w sieci stanowią grupę większą niż ankietowani niemający zastrzeżeń.	F
Osoby, które nie potrafią rozpoznać form dezinformacji lub manipulacji w Internecie, stanowią 1/5 badanych.	P
Najczęstszym rodzajem fałszywej informacji w sieci są <i>fake newsy</i> i <i>trolling</i>.	P

Ćwiczenie 2

Możliwe odpowiedzi:

- niechęć do weryfikacji informacji (konieczność żmudnego przeszukiwania zasobów Internetu),
- wykształcenie,
- zaufanie do konkretnych źródeł informacji.

Ćwiczenie 4

Możliwe odpowiedzi:

- zaufanie do znanej osoby,
- reklamy z jej udziałem czynią ją sławną, czyli widoczną w mediach,
- naukowcy często są nieznanymi szerszej grupie odbiorców, mówią językiem niezrozumiałym (nie wszyscy).

Ćwiczenie 7

Możliwe odpowiedzi:

- destabilizacja polityki obronnej kraju (szkodzenie jej); może to być przygotowaniem do operacji o charakterze militarnym,
- stworzenie chaosu informacyjnego,
- uderzanie w wiarygodność dowództwa, polityków, głowy państwa,
- destabilizacja sojuszy.